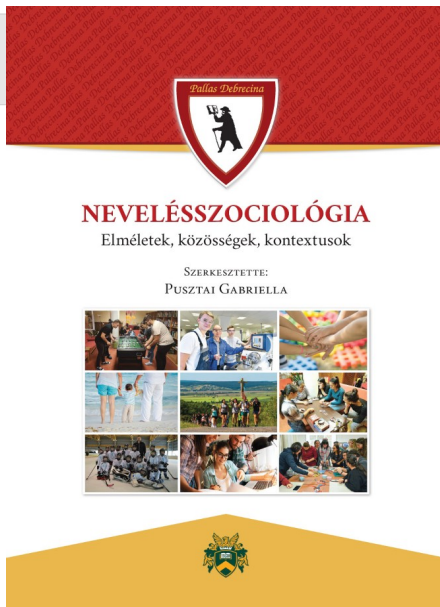

A nevelésszociológiáról – Mindenkinék

Gál Enikő*

DOI: 10.21549/NTNY.41.2023.2.8

Pusztai Gabriella (2020) (szerk.). *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok*, Debreceni Egyetemi Kiadó. <http://real.mtak.hu/137821/>

A Pusztai Gabriella által szerkesztett *Nevelésszociológia – Elméletek, közösségek, kontextusok* című könyv a Debreceni Egyetemi Kiadó által megjelentetett, tartalmilag gondosan felépített kiadvány, amely akár bevezetőként, akár elmélyítésként megfelelő mindazok számára, akiknek érdeklődése e tudományterület felé fordul.

A könyv három nagy egységet ölel fel: az első mintegy bevezetőként megismerteti az olvasót a nevelésszociológiai elméletekkel, a második a nevelés közösségeit, a harmadik a nevelés kontextusait mutatja be. Kiemelendő, hogy a publikáció mind az oktatásban használt tankönyvként, mind pedig a kutatásban alkalmazandó szakirodalomként megállja helyét, ugyanis minden egyes alfejezet először rendszerezi a megértéshez szükséges alapvető fogalmakat, összegzésként pedig kér-

déseket, feladatokat, valamint a hivatkozott irodalmon kívül nagyszámú nemzetközi és hazai publikációt ajánl, ezáltal segíti az elmélyülést az olvasó számára az adott téma feldolgozásában.

Az első fejezet a különböző társadalomelméleti paradigmák keretein belül vizsgálja a nevelésszociológiai kérdéseket. Az iskolai szocializáció értelmezési paradigmái című alfejezet rávilágít az eltérő perspektívák azonosságaira és különbségeire, illetve azok hiányosságaira (p. 13). A tanulmányi életút során hasznosítható tőkefajták című tanulmány a különböző tőkeelméletek nevelésszociológiai vonatkozásaival foglalkozik (p. 29). A témában kevésbé jártas olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy e közgazdaságban használatos fogalom milyen módon jelenhet meg egy nevelésszociológiával foglalkozó könyvben, amire hamar választ is kapunk: „*maga az ember (szellemi javaival, képzettségével, munkaerejével, hasznosítható információival) is felfogható tőkeként*” (p. 31). E fogalom használata a szerző szerint megosztja a tudományos világot, azonban mára megkerülhetlenné vált a neveléstudomány számára. A fejezet foglalkozik a Bourdieu- és a Coleman-féle tőkeelméletek bemutatásával, azok összehasonlításával és más kutatók általi továbbgondolásával, valamint az emberi- és a társadalmi tőke nevelésszociológiai szempontból releváns kérdéseivel és hatásaival (pp. 30–41). A racionális döntéseméletek és az iskolai pályafutás fejezet bemutatja a címben feltüntetett paradigma elméleti hátterét, illetve annak az oktatással összefüggésbe hozható megközelítését, amelyet az oktatásszociológiában az iskolaválasztás kapcsán Raymond Boudon alkalmazott először (p. 58). A szerző véleménye szerint a racionális döntések elmélete és az azon belüli szubjektív várható hasznossági modellek alkalmazhatók az iskolaválasztás tényezőinek elemzése során, a Becker-féle elmélet pedig hozzásegíti a kutatókat ahhoz, hogy árnyaltabb képet fessenek az iskolaválasztás okairól. Ezen állítással szemben Berényi Eszter szociológus *Az autonómiától a szelekcióig* című mű-

* Doktori hallgató, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, gal.eniko20@gmail.com

vében éppen arra igyekszik felhívni a figyelmet, hogy „*az iskolaválasztás sokrétű folyamat, nem pedig racionális, egyszeri döntésen vagy döntések lineáris sorozatán alapuló választás*” (Berényi, 2016, p. 8), illetve hozzájárul az oktatási szegregációhoz (Berényi, 2016, p. 108). E véleménykülönbség hátterében az állhat, hogy „*Az RDE ma a társadalomtudományok legbefolyásosabb és ugyanakkor legerőteljesebben vitatott elmélete*” (p. 57).

A neveléstudomány egyik kutatott kérdésköre a nemek közötti oktatásbeli és munkaerőpiaci előnyeinek és hátrányainak, azonosságainak és különbözőségeinek megjelenítése, így elkerülhetetlen ennek vizsgálata. A Különbségek és versengés: nemek az oktatásban című tanulmány bemutatja a nők oktatásának múltbéli (Pukánszky, Kéri, Ladányi, Nagyné Szegvári, stb. műveire támaszkodva) és jelenlegi helyzetét, a horizontális és a vertikális szegregációt, annak hatásait, illetve vizsgálja a lányok és a fiúk iskolai teljesítménykülönbségét és annak lehetséges okait. Az első egység zárásaként a Reziliencia és kompenzáló tényezők című fejezetben a reziliencia fogalmának elméleti hátterével és az oktatással kapcsolatos vonatkozásaival ismerkedhet meg az olvasó (p. 101). A szerző felhasználja korábbi kutatásának eredményeit (Ceglédi, 2018). Jelen írásának tükrében már nem csak reziliens hallgatókról, hanem reziliens iskolákról és pedagógusokról is beszélhetünk. Ez utóbbiak esetében kiemelten fontosnak tartja az önismeret gyakorlását. Ennek mellőzése kiegészéshez, pályaelhagyáshoz vezethet (p. 123).

A második, egyben legnagyobb terjedelmű fejezet a nevelés meghatározó közösségeit vizsgálja. A szerzők véleménye szerint a nevelés legfontosabb területén a kapcsolati struktúrákban kialakuló értelmező közösségek tevékenykednek (p. 8). A szocializáció elsődleges színtere a család, amely így az első meghatározó közösségnek is tekinthető. A Családi közösségek című fejezet szerzője hangsúlyozza, hogy a család a társadalom alapköve (p. 133), s ennek értelmében „*egy társadalom akkor tud teljes értékűen funkcionálni, ha alapsejtjei megfelelően működnek*” (p. 133). Emellett kiemelendő, hogy a család nagy befolyással bír a gyermek iskolai teljesítményére, valamint a testi-lelki fejlődésére (p. 142). Meghatározóak továbbá a nemzeti kisebbségi, a roma/cigány közösségek, amelyek az egyén származásbeli azonosságtudatát jelenítik meg összekötő, közösségformáló erőként. A különböző vallási felekezetekhez való tartozás mind a családban, mind pedig az iskolai életben egységet, közösséget formáló tényezőnek tekinthető, ennek objektív vizsgálatát számos komponens nehezíti (p. 206). A második fejezet első szakaszában a szerzők olyan értelmező közösségeket mutatnak be (például családi (p. 133), nemzeti kisebbségi (p. 159), ezen belül: roma (p. 177), vallási (p. 206)), amelyekbe az egyén beleszületik – némiképp kivételt képez ez alól a vallásosság, ugyanis e téren bekövetkezhetnek változások. A továbbiakban egyrészt a szabad döntésen alapuló közösséghez tartozás színtereit mutatják be, így az önkéntes tevékenységet, amelyet mára a közoktatásban is bevezettek mint iskolai közösségi szolgálatot. A szerzők szerint az iskolai közösségi szolgálat „*nemcsak a tanulmányi eredményességre fejt ki pozitív hatást, hanem a tanórákon el nem sajátítható attitűdöket és képességeket fejleszt, amelyeket a tanulók az életük során tudnak hasznosítani*” (p. 223). Majd külön foglalkoznak a sportolói közösség nevelésszociológiai aspektusaival. Másrészt utalnak a média szocializációs hatására, amely fontos része a társadalomba való beilleszkedés elsajátításának. Az egyén többségében nem egyedül, önmagában végzi ezt a tevékenységet, hanem közösségben, így „*a médiából történő tanulás a szociális tanulás részévé válik*” (p. 266). Kiemelendő a médiának a kritikai gondolkodásra gyakorolt hatása is, mivel sok esetben a médiatartalmak gyártásakor manipulációs eszközöket alkalmaznak. A második fejezet harmadik egysége Munkahelyi közösségek címmel a munkahelyi szocializációról szól. Ez a fejezet bemutatja a pályaszocializáció főbb állomásait, szerepeit és hatásait az egyén életére. A fiatal felnőttek egyre korábban kapcsolódnak be a munka világába (p. 291), azonban az oktatásból a foglalkoztatásba való átmenet egyre problematikusabbá vált (p. 292). Utolsó állomásként az Egy szakmai közösség, a pedagógusok közössége című írás jelenik meg, amelyből megismerhetjük a pedagógusok pályájának legjelentősebb pontjait, hátráltató tényezőit, nehéz-

ségeit, például a pedagógusképzés elméletorientáltságát (az elmélet nem – vagy csak nehezen – ültethető át a gyakorlatba), a tanári pálya megbecsültségének csökkenő tendenciáját, a tanárookra nehezedő munkaterheket és az alacsony bérezést. A szerzők tanulmányukban több európai országgal hasonlítják össze a hazai eredményeket, s arra a megállapításra jutnak, hogy számos tényezőt figyelembe véve a magyarországi tanítók/tanárok hasonló körülmények között dolgoznak, mint a más országban dolgozó pedagógusok, ám a pálya megítélése rosszabb – köszönhetően a magas adminisztrációs tehernek és a megbecsültség csökkenésének –, mint a nemzetközi vizsgálatok átlaga.

A harmadik, záró fejezetben a nevelés kontextusait vizsgálják meg a szerzők. Az idő felhasználásának min-tázatai egyénre szabottak, azonban különböző sajátosságai jönnek létre attól függően, hogy az egyén milyen korú, melyik nemhez tartozik, illetve milyen formális rendszer tagja (p. 333). Az idő véges erőforrás, mivel nem módosítható, változtatható, ezért kiemelten fontos a megfelelő időbeosztás és -felhasználás, amelynek vizsgálata során egyenlőtlenségek figyelhetők meg. Kezelésének elsajátítása a szocializáció során történik, s a különböző ágensek hatással vannak az egyén időbeosztásról való gondolkodására (p. 338). Míg az idő egységesen rendelkezésre áll minden egyén számára, s annak megfelelő vagy nem megfelelő módon történő felhasználása az adott személytől függ, addig a terület környezeti egyenlőtlenségei társadalmi előnyöket és hátrányokat is jelenthetnek (p. 348), amelyek komoly befolyásoló erővel bírnak a tanuló életkörülményeit, tanulási és munkavállalási esélyeit illetően. Minél fejletlenebb egy adott térség, annál nagyobb és jelentősebb a „visszahúzó” ereje, s ezáltal komoly akadályokat jelent bármilyen típusú fejlesztést illetően (p. 358). A harmadik kontextusban Értékátadás a plurális társadalomban címmel az értékekről, az értékpreferencia fogalmáról, az értékátadás és -tanulás folyamatairól olvashatunk. A szocializáció minden színterén értékátadás és -tanulás is zajlik, azonban a legfőbb gondot az okozza, hogy ezek nem minden esetben összehangoltak (p. 364). Bocsi Veronika írásában összehasonlítja a tradicionális, illetve a modern értékeket (p. 366), majd bemutatja az értékek mérésének lehetőségeit is. A tanulmány utolsó részeként A szervezeti környezet és a pedagógiai hozzáadott érték jelenik meg, amelyeknek vizsgálata és azonosítása meglehetősen nehéz feladat elé állítja a kutatót: olyan mutatókat kell meghatározni, hogy általuk dokumentálhatóvá váljék, milyen a „jó tanár” és ki végzi „jó” vagy éppen „rosszul” a munkáját (p. 379). A fejezetben bemutatják a jó és eredményes tanár jellemzőit, valamint azt, hogy a pedagógus személye, képzettsége milyen mértékben van hatással az általa tanított diákokra.

A könyv elődeihez képest egyetlen esetben lehet hiányérzetünk: hasznos lenne a leendő kutatók számára az empirikus vizsgálatok elvégzéséről és értelmezéséről egy összefoglaló, átfogó tanulmány. A kötet teljes egészéről elmondható, hogy gazdag nemzetközi és hazai szakirodalmat vonultat fel, továbbá a nevelésszociológia területének kérdésköreit átfogóan, alaposan és számos perspektívát megvizsgálva mutatja be. Nyelvezete könnyen érthető, akár a szakterminológiában kevésbé jártas olvasó számára is.

Irodalom

1. Berényi, E. (2016). *Az autonómiától a szelekcióig. Az iskolaválasztás jelentése a rendszerváltás utáni időszak magyar közoktatásában*. Gondolat Kiadó.
2. Ceglédi, T. (2018). Reziliens sikertörténetek a Wáli István Református Cigány Szakkollégiumban. In Pusztai, G. & Szigeti, F. (Eds.), *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban* (pp. 128–139). Debreceni Egyetemi Kiadó.